

SALLIA VAI KIELTÄÄ?

VANHEMPIEN KÄYTTÄMÄT KEINOT 15-VUOTIAITTEN PÄIHDEKASVATUKSESSA

MARJA HOLMILA – KIRSIMARJA HELASTI

Aikuisten vastuu alaikäisten päihdeongelmista on ikuisuusteema, jota kuitenkin eri aikoina hahmotetaan eri tavoin. Juuri nyt Suomessa on ollut ajankohtaista puhua lasten omien vanhempien vastuusta ja roolista, enemmän kuin esimerkiksi kaikkien aikuisten yhteisvastuusta tai joidenkin nuorisotyöhön erityisesti palkattujen ammattilaisryhmien vastuusta. On ajateltu, että suomalaisesta perhekulttuurista pitäisi keskustella ja arvioida sitä kriittisesti. Monissa puheenvuoroissa on todettu, että vanhemmuutta pitäisi erityisesti korostaa ja tukea.

Vanhemmuudesta käydyn keskustelun virittämiseen pyritään myös Helsingin seudulla toteutettavassa laajassa Klaari Helsinki -projektissa. Yhtenä projektin tärkeimmistä tavoitteista on korostaa vastuullisen vanhemmuuden merkitystä. Keinoina on mainittu mm. vanhempainyhdistysten perustaminen ja yleinen tiedottaminen (www.hel.fi/sosv/klaari; Helasti 2001).

Suomen laki on ”kasvatusasenteissaan” yksiselitteinen: alkoholijuomien ostaminen ja välittäminen alle 18-vuotiaille on laissa kielletty, ja tämä koskee myös nuoren omia vanhempia (Onikki & Ranta 1995, 1733–1735). Ihmisten käsityksissä ja toimintatavoissa on kuitenkin enemmän vivahteita, eikä lakia noudateta sananmukaisesti. Vanhempien suhtautumisesta teini-ikäisten alkoholin käyttöön ja vanhempien kasvatusasenteista tai menetelmistä ei ole paljon aiempaa tutkimusta. Se tiedetään, että vanhemmat ostavat melko usein alkoholia yläasteikäisille nuorille. Eurooppalaisen vertailevan kyselytutkimuksen mukaan 18 prosentille suomalaisista 15–16-vuotiaista oli äiti tai isä ostanut tai antanut käyttöön nuoren viime juomiskerrallaan juoman alkoholin. Kuitenkin niistäkin nuorista, joille vanhemmat olivat tarjonneet tai ostaneet viime käyttökerran alkoholijuomat, lähes puolet oli saanut alkoholijuomia myös jotain muuta kautta (Ahlström & al. 1999, 485–487).

AINEISTO

Stakesin, Helsingin kaupungin ja Vantaan yhteistyönä toteuttaman projektin ”Alue ja päihteet” yhteydessä tehtiin vanhemmille suunnattu väestökysely. Kyselyn tarkoituksena oli tuottaa tietoa siitä, millaisia pulmia vanhemmat olivat kasvatustehtävässään kohdanneet, millaisia keinoja he olivat käyttäneet ja millaisena he näkivät nuorten päihteiden käytön.

Tilastokeskukselta tilattiin helmikuussa 1999 postikyselynä kerättävä haastatteluaineisto. Tutkimuksen kohteena olivat Itä-Vantaalla, Itä-Helsingissä ja Itä-Espoossa asuvien 15-vuotiaiden vanhemmat. Alueet poimittiin postinumeron mukaan.

Tutkimuksessa päätettiin määrittelemään vanhempi samassa kotitaloudessa asuvaksi huoltajaksi, joka ei välttämättä ole sama kuin lapsen biologinen vanhempi. Väestörekisterikeskuksesta poimittiin satunnaispoiminnalla 135 15-vuotiaan nuoren nimi kultakin alueelta eli yhteensä 405 nimeä. Tämän jälkeen poimittiin nuorten kanssa yhdessä asuvien vanhempien nimet ja osoitteet. Lopullisessa otoksessa on 698 vanhempaa, joista itävantaalaisia on 240, itähelsinkiläisiä 223 ja itäespoolaisia 235.

Kolmannen karhukierroksen jälkeen lopulliseksi vastausprosentiksi tuli 68,5, joka on postikyselyssä melko hyvä tulos. Itä-Vantaalla kato oli suurin ja Itä-Helsingissä pienin, joskaan alueelliset erot vastaamisaktiivisuudessa eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. Kyselyn tuloksia on eritelty tarkemmin muualla (Holmila 2001).

VANHEMPIEN KÄSITYS LASTENSA JUOMATAVOISTA

Vanhemmat eivät aina tiedä tarkasti lastensa alkoholin käytön määrää. Suomalaisessa kulttuurissa alkoholin käytöllä osoitetaan aikuisuutta,

Taulukko 1. Vanhemman käsitys 15-vuotiaan alkoholin käytön tiheydestä ja huumekokeiluista sekä Tikkurilan ja Myllypuron 8.- ja 9.-luokkalaisten oma ilmoitus kouluterveyskyselyn mukaan, %

	Vanhemman käsitys	Alueen nuoret itse (8. ja 9. lk)	
		Tikkurila	Myllypuro
Käyttää alkoholia			
ei käytä	46	19	20
harvemmin kuin kerran/kk	36	24	28
n. kerran/kk tai useammin	18	58	52
Ei ole kokeillut mitään huumetta	92		
Ei ole kokeillut tai käyttänyt marihuanaa tai hasista		84	79

usein jo paljon ennen kuin muut itsellisyysden vaateet on täytetty. Nuoret juovat mielellään vanhempien tietämättä ja heidän kontrollinsa ulottumattomissa, itsenäisyyttä kokeillen ja sillä leikien. Vanhemmilla saattaa olla vaikeuksia huomata, milloin heidän lapsensa yhtäkkiä onkin siirtynyt ”siihen ikään”. Alkoholin käytön hyväksyttyvyys vanhempien omassa elämäntavassa voi olla osasyynä siihen, että juomiseen ei tulla kiinnittäneeksi niin paljon huomiota.

Suomalaisissa perheissä lapset myös alkavat melko varhain viettää aikaansa omista ystäväpiireissään vanhemmista erillään, ilman aikuisten valvontaa tai edes läsnäoloa. He saavat kulkea melko vapaasti kaupungilla myös iltaisin ja viikonloppuisin, toisin kuin monissa muissa kulttuureissa. Jaana Jaatinen (2000) totesi haastatteluaan 7.- ja 8.-luokkalaisten nuoria, että nuorten päihdekulttuuri kehittyä hyvin irrallaan aikuisten maailmasta, eivätkä nuoret käsittele päiheteisiin liittyviä asioita vanhempiensa kanssa.

Vanhempia pyydettiin arvioimaan, kuinka paljon perheen 15-vuotias käyttää alkoholia. Nämä tiedot voidaan myös rinnastaa Kouluterveyskyselyn avulla (Luopa 2000) saatuihin tietoihin Tikkurilan ja Myllypuron 8.- ja 9.-luokkalaisten itse ilmoittamasta alkoholin käytöstä (taulukko 1).

Noin puolet vanhemmista oli sitä mieltä, että heidän lapsensa ei käytä lainkaan alkoholia. Kysyttäessä, kuinka paljon lapsi yleensä juo yhdellä juomiskerralla, puolet vanhemmista vastasi lapsen juovan vain 1–2 annosta. Vajaa viidesosa vanhemmista arvioi juomismäärät suuremmiksi kuin neljäksi annokseksi eli arveli siis lapsen juovan itsensä humalaan.

Vanhemmilta kysyttiin myös lapsen huumeiden käytöstä, ja 3 prosenttia vastasi tietävänsä kokeiluista. Viisi prosenttia ei osannut sanoa, ja 92

prosenttia oli varma siitä, että lapsi ei ollut käyttänyt huumeita.

Tässä kyselyssä tietoja kerättiin vain vanhemmilta, ei heidän lapsiltaan. Ei ole siis mahdollista suoraan verrata lasten ja heidän vanhempiensa käsityksiä. Kuitenkin jos vertaamme näitä tietoja Tikkurilan ja Myllypuron koululaisten vuonna 1999 antamiin vastauksiin Kouluterveyskyselyssä, voimme tehdä jotain päätelmiä vanhempien ja nuorten käsitysten samankaltaisuudesta tai eroista, vaikka aineistot eivät olekaan suoraan vertailukelpoisia. Kouluterveyskyselyn alueelliset tiedot saimme tutkija Jukka Jokelalta Jyväskylän yliopistosta.

Kuten taulukosta 1 ilmenee, vanhempien kuva nuorten päihteiden käytöstä ei kovin hyvin vastaa kuvaa, jonka samanikäiset nuoret itse ovat antaneet Kouluterveyskyselyssä. Kun tutkituista vanhemmista 46 prosenttia uskoo lapsen olevan raitis, vain noin 20 prosenttia Tikkurilan ja Myllypuron nuorista ilmoittaa, ettei koskaan käytä alkoholia. Kun vain 18 prosenttia vanhemmista sanoo, että lapsi juo kerran kuukaudessa tai useammin, yli puolet nuorista kertoo näin tekevänsä. Hasiskokeilut ovat myös yleisempiä nuorten keskuudessa kuin vanhemmat uskovat. Huumeiden kohdalla vanhempien käsitys on kuitenkin realistisempi kuin alkoholin käytön kohdalla. Vanhemmat vähättelevät erityisesti lastensa alkoholin käyttöä tai eivät tiedä siitä.

Vaikka otettaisiin huomioon aineistojen erilaisesta keräämistavasta johtuva virhemarginaali, nuorten itse raportoimat määrät ja tässä kyselyssä esille tulleet vanhempien arviot ovat siis melko etäällä toisistaan. Vanhemmat eivät tunne nuortensa elintapoja ja ovat yleensä taipuvaisia uskomään, että oma lapsi juo tai käyttää huumeita vähemmän kuin ”muut”. Kysyimme vanhem-

milta, miten oman lapsen alkoholin käyttö ver-
tautuu muihin samanikäisiin. Suuri osa eli 81
prosenttia vastaajista arveli, että muut nuoret juo-
vat enemmän kuin oma nuori. Vain yksi prosentti
piti oman lapsensa juomista runsaampana kuin
muiden juomista. Tämä on loogisesti mahdoton,
mutta sinänsä uskottava tulos. Vanhemmilla on
luonnollinen halu uskoa omasta lapsestaan vain
hyvää ja toivoa parasta. Mutta toisaalta tulos ker-
too vanhempien ja lasten maailmojen etäisyydes-
tä.

Tällainen joukkoharha on omiaan vähentä-
mään vanhempien halua puuttua lapsensa asioi-
hin. Se lisää myös nuorten tunnetta siitä, että
vanhemmat eivät heitä pysty kontrolloimaan,
kun heillä ei ole juuri käsitystä siitä, mitä nuorten
maailmassa tapahtuu.

Taulukossa 2 on tietoja siitä, millainen tapa
suhtautua lasten alkoholikasvatukseen oli tutkit-
tujen vanhempien keskuudessa yleinen. Lähes
kaikki vanhemmat olivat kertoneet lapsilleen al-
koholien käytön seurauksista. Enemmistö oli myös
antanut lapsen itse päättää ja myös tarjonnut hä-
nelle joskus lasillisen. Vajaa puolet oli yrittänyt
taivutella lasta olemaan juomatta, ja vain 14 pro-
senttia oli kieltänyt juomisen kokonaan.

ALKOHOLIJUOMIEN HANKKIMINEN 15-VUOTIAALLE

Tutkimukseen vastanneilta vanhemmilta kysyt-
tiin: ”Mitä mieltä olette, voiko vanhempi ostaa
15-vuotiaalle jotain alkoholijuomaa nuoren
omiin juhliin?”. Vastausvaihtoehdot olivat ”kyl-
lä”, ”ei” ja ”riippuu tilanteesta”. Lisäksi kysyttiin:
”Oletteko itse ostanut 15-vuotiaallenne jotain al-
koholijuomaa nuoren omia juhlia varten?”. Ky-
selylomakkeen muissa osissa kysyttiin, onko van-
hempi tarjonnut nuorelle juomia ja mistä hän us-
koo lapsen yleensä saavan juomansa. Vastaukset
näihin kysymyksiin on esitetty taulukossa 3.

Enemmistö vanhemmista oli joskus tarjonnut
lapselleen lasillisen. Lähes puolet oli sitä mieltä,
että vanhempi voi tilanteesta riippuen ostaa 15-
vuotiaalle jotain alkoholijuomaa tämän omia juh-
lia varten. Vanhemmista 28 prosenttia oli silloin
tällöin näin tehnytkin. Kysyttäessä, mistä vastaaja
arveli 15-vuotiaansa useimmiten hankkivan al-
koholista, 22 prosenttia valitsi vaihtoehdon ”isä tai
äiti ostavat” ja 12 prosenttia vaihtoehdon ”muut
aikuiset ostavat”. Näihin kysymyksiin vastaami-
nen oli yhteydessä vanhemman koulutustasoon

*Taulukko 2. Vanhempien omaksuma alkoholikasva-
tusmalli, %*

	Osuus vanhemmista, joille tilanne on tuttu, %
Olen tarjonnut nuorelle joskus lasillisen	63
Olen antanut nuoren itse päättää	69
Olen kertonut alkoholin käytön seurauksista	93
Olen yrittänyt taivutella nuorta olemaan juomatta	45
Olen kieltänyt juomisen kokonaan	14
N	478

siten, että vähiten koulutusta saaneet suhtautuivat
kaikkein sallivimmin alkoholin ostamiseen nuor-
ille.

Laki kieltää alkoholin myymisen ja välittämisen
alle 18-vuotiaille. Onkin kiinnostavaa, että lain
rikkominen tässä kohdin on niin yleistä ja niin
hyväksyttyä. Vanhemmat eivät joko pidä lakia
asiallisena tai eivät tunne sen olemassaoloa, tai
heidän näkemyksensä mukaan perheen sisäinen
harkinta on lain normistoa pätevämpi säännöstö.
Yksi perustelu alkoholin hankkimiselle voi olla
toive siitä, että täten vanhemmat ovat paremmin
perillä lapsen juomista ja juomisen määristä.
Mutta kuten valtakunnallinen koululaistutkimus
on osoittanut, tämä on paljolti toiveajattelua, sil-
lä vanhempien hankkimien juomien lisäksi nuor-
et hankkivat juomia myös muuta kautta.

YHTEENVETOA

Kyselyn tulokset osoittavat, että 15-vuotiaan al-
koholien käyttö on yhteydessä moniin huoliin, joi-
ta vanhemmilla on lapsensa kasvatuksesta. Van-
hempien suhtautuminen nuortensa juomiseen si-
sältää ristiriitaisuutta ja horjuntaa. Valtaenemis-
tö vastaajista oli täysin tai osittain sitä mieltä, että
yleisesti ottaen nykyään suhtaudutaan nuorten al-
koholien käyttöön liian sallivasti, ja pitivät asuin-
alueensa vanhempien suurempaa puuttumista
nuorten juomiseen tarpeellisenä. Kuitenkin ky-
syttäessä oman lapsen juomisesta vanhemmat oli-
vat suhteellisen luottavaisia ja myös sallivia.

Vanhemmat tyypillisesti aliarvioivat lastensa al-
koholien käytön määrää. Vanhemmat elävät jon-

Taulukko 3. Vanhempien mielipiteitä ja kokemuksia alkoholijuomien hankkimisesta 15-vuotiaalle, %

	Vastaajan koulutus				Kaikki
	perus	alempi	keski	ylempi	
Olen tarjonnut nuorelle joskus lasillisen	61	63	69	55	63
Vastaajan mielestä vanhempi voi ostaa 15-vuotiaalle jotain alkoholijuomaa nuoren omiin juhliin	57	53	37	26	44
Vastaaja arvelee, että lapsi saa useimmiten alkoholia niin, että isä tai äiti ostaa sen hänelle	22	26	21	19	22
On ostanut 15-vuotiaalle alkoholia tämän omia juhlia varten	30	36	26	20	28
N	108	106	146	84	444

kinlaisen joukkoharhan vallassa: juopottelevat nuoret ovat aina jonkin toisen perheen lapsia. Vanhempien mielestä kontrolloiva tai määräävä tyyli ei myöskään ole oikea tapa kasvattaa 15-vuotiaita alkoholin käytössä. Linja oli sallivampi kuin edellisellä sukupolvella, joka sekin muistettiin melko sallivaksi. Lähes puolet vanhemmista oli valmis ostamaan alkoholia 15-vuotiaan omiin juhliin, ja yli neljäsosa oli niin tehnytkin.

Julkisuudessa on käyty vilkasta keskustelua vanhempien roolista teini-ikäisten alkoholiongelmien ehkäisyssä. Tässä keskustelussa on useimmiten keskitytty pohtimaan, miten vanhempien ja nuorten välejä saataisiin läheisemmiksi, miten vanhemmat saataisiin välittämään lapsistaan enemmän ja seuraamaan enemmän heidän tekemisäänsä. Onko perusongelma tavallisissa kodeissa sittenkään välittämisen puutteessa? Juomisen

kieltämisestä ei nykyään juuri puhuta, ja tämän kyselyn tulokset osoittavat, ettei sellainen puhe kaiketi saisi kovinkaan hyvää vastaanottoa. Aikuisten asenteet ovat sallivia nuorten alkoholin käyttöä kohtaan. Vanhemmat sanovat pyrkivänsä muokkaamaan lastensa juomatapoja toivomaansa hallitun käytön suuntaan, eivät estämään sitä. Eri asia sitten on, miten hyvin tällainen onnistuu suomalaisessa alkoholi- ja perhekulttuurissa, jossa vanhemmilla itsellään saattaa olla hyvinkin ambivalentti suhtautuminen esimerkiksi rajuun humalaan ja jossa juomisesta käytävään asialliseen keskusteluun ei ole paljoakaan perinteitä. Humala saatetaan tuomita sanoissa, mutta hyväksyä teoissa. Jos niin ei tehdä nuoren omassa kodissa, aikuisten humalaa voi jokainen käydä ihailemassa terassien ohi kulkiessaan. Nuori tekee asiasta omat johtopäätöksensä.

KIRJALLISUUS

Ahlström, S. & Metso, L. & Tuovinen, E. L.: Miten nuorten päihteiden käyttö on muuttunut vuodesta 1995 vuoteen 1999? Yhteiskuntapolitiikka 64 (1999): 5–6, 480–487

Helasti, K.: Klaari Helsinki -projektin vanhemmille suunnatun toiminnan arviointi. Julkaisematon käsikirjoitus (2001)

Holmila, M. (toim.): Asuinalue ja päihdehaitat. Arviointitutkimus ehkäisevästä paikallistoiminnasta Tikurilassa ja Myllypurossa. Julkaisematon käsikirjoitus

(2001)

Jaatinen, J.: Viattomuuden tarinoita. Nuoret päihdekulttuurinsa kuvaajina. Raportteja 251. Helsinki: Stakes, 2000

Luopa, P.: Kouluterveyskyselyn toiminta vuonna 1999. Stakes, Kouluterveys 2002 -tiedotuslehti 9/2000, 6–7

Onikki, E. & Ranta, H.: Suomen laki II. Helsinki: Kauppakamari-yhtymä Oy, Lakimiesliiton kustannus, 1995

www.hel.fi/sosv/klaari.